

อวัยวะต่างๆขึ้นมา แล้วก็ยังต้องอาศัยอาหาร, น้ำ, อากาศ, รวมทั้งอุณหภูมิที่พอเหมาะ, และการดูแลอย่างดี เป็นต้น จึงจะเจริญเติบโตขึ้นมาและมีชีวิตอยู่ได้

ถ้าขาดพ่อหรือแม่ก็เกิดขึ้นมาได้ หรือถ้าขาดอาหาร, น้ำ, อากาศ, หรืออุณหภูมิที่พอเหมาะ, หรือการดูแลที่ดีก็จะต้องตายไป และเมื่อร่างกายเกิดขึ้นมาแล้ว ก็ต้องมาทนมีชีวิตอยู่ด้วยความยากลำบาก มากบ้างน้อยบ้างไปตลอดชีวิต อีกทั้งร่างกายเมื่อเกิดขึ้นมาแล้ว ก็ยังมีแต่การเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกวินาที คือมีความเปลี่ยนแปลงไปสู่ความแก่ชราอยู่ทุกวินาที จนในที่สุดไม่ช้าก็เร็ว ร่างกายก็ต้องตายไปอย่างแน่นอน ซึ่งบางคนก็ประสบอุบัติเหตุ หรือเจ็บป่วยตายเสียตั้งแต่ยังหนุ่มสาวหรือยังเด็ก ตามเหตุต่างๆที่ไม่มีใครสามารถคาดเดาได้ แต่ส่วนมากถึงจะมีชีวิตอยู่ได้ยาวนานก็ไม่เกินร้อยปี จะมีเกินบ้างก็เล็กน้อย ซึ่งนี่คือความจริงที่มีอยู่ในร่างกายทั้งหลาย

เมื่อร่างกายนี้ตายไป ก็เท่ากับวัตถุธาตุต่างๆ คือดิน, น้ำ, ความร้อน, และอากาศที่มาปรุงแต่งเป็นอวัยวะต่างๆของร่างกาย ก็ย่อมที่จะแตกสลาย แยกกลับคืนไปสู่ธรรมชาติเดิมของมัน ซึ่งวัตถุธาตุต่างๆที่แตกสลายไปนั้น จะไม่สามารถที่จะย้อนกลับมาปรุงแต่งเป็นร่างกายเหมือนเช่นเดิมได้อีกต่อไป แต่ถึงแม้จะมีการโคลนนิ่งร่างกายขึ้นมาได้ใหม่และเหมือนร่างกายเก่าก็ตาม ก็ไม่ใช่ว่าร่างกายเก่านั้นจะกลับมาเกิดเป็นร่างกายใหม่ แต่เป็นว่ามันมีลักษณะร่างกายที่เหมือนกันเท่านั้น ซึ่งจุดสังเกตของร่างกายก็คือ “มีการเกิดขึ้น และต้องอาศัยเหตุต่างๆเพื่อมาปรุงแต่งให้เกิดขึ้นมาและตั้งอยู่” ซึ่งเพียงเท่านี้เราก็เข้าใจได้แล้วว่า “ร่างกายเป็นสิ่งปรุงแต่ง” ที่ไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง (หรือไม่ใช่ตัวตนอมตะ) และไม่เที่ยงแท้ถาวร รวมทั้งยังมีสภาวะที่ต้องทนอีกด้วย

จิตเป็นตัวตนที่แท้จริงหรือไม่?

คำว่า “จิต” หมายถึง อากาโรที่คิดนึกหรือปรุงแต่ง ส่วนคำว่า “ใจ” หมายถึง อากาโรที่รับรู้และรู้สึก คือถ้ามันคิดนึกปรุงแต่งก็มาเรียกว่า “จิต” แต่พอมันทำหน้าที่รับรู้

และรู้สึกก็มาเรียกว่า “ใจ” ซึ่งใจนั้นจะเป็นศูนย์กลางในการทำงาน (คือคิดนึกปรุงแต่ง) ของจิต ซึ่งคำทั้งสองนี้บางทีก็ใช้แทนกันได้ หรือบางทีก็เรียกรวมกันว่า “จิตใจ” ก็ได้

จิตนั้น เป็นนามธรรม (ธรรมชาติที่ไม่ใช่วัตถุแต่เป็นพวกความรู้สึก) ที่ต่างจากวัตถุ แต่หลักการพิจารณา ก็เหมือนกับวัตถุทุกอย่าง คือเราจะมาพิจารณาว่า จิตเป็นสิ่งปรุงแต่งหรือไม่? โดยศึกษาจากจิตของเราเองจริงๆ โดยไม่ยึดติดกับตำราใดๆ หรือจะเชื่อจากใครๆทั้งสิ้น

จิตเป็นธรรมชาติที่ประกอบด้วย (๑) การรับรู้ (๒) ความรู้สึก (๓) ความจำ และ (๔) การปรุงแต่งของจิต (เช่น ความอยาก และความคิด) ถ้าขาดสิ่งใดไป จิตก็จะเกิดขึ้นมาไม่ได้ (เช่น ถ้าไม่มีการรับรู้ ก็จะไม่มิจิต เพราะการรับรู้จะเป็นพื้นฐานให้เกิดจิต) หรือเกิดเป็นจิตที่ไม่สมบูรณ์ เช่น ถ้าสมองเสียหายจนความทรงจำของสมองสูญหายไปหมด แต่ร่างกายยังไม่ตาย จิตก็จำและปรุงแต่งอะไรไม่ได้ เอาแต่นอนนิ่งๆเหมือนคนหลับ หรืออาจนอนลิ้มตาอยู่แต่ไม่สามารถพูดและเคลื่อนไหวร่างกายได้

“การรับรู้” ของจิตก็ต้องอาศัยระบบประสาทที่ยังดีอยู่ของร่างกายตามจุดต่างๆ (การรับรู้นี้เกิดขึ้นได้ตามระบบประสาททั้ง ๖ ของร่างกาย คือที่ตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย, ใจ-ที่สมอง) เพื่อเกิดขึ้นมารับรู้สิ่งต่างๆภายนอก (คือตาเห็นภาพ, หูได้ยินเสียง, จมูกได้กลิ่น, ลิ้นได้รสชาติ, กายได้รับรู้สิ่งที่มาสัมผัสกาย, ใจได้รับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นกับจิตทั้งหมด) ถ้าระบบประสาทจุดใดของร่างกายเสียหาย การรับรู้ที่จุดนั้นก็จะไม่สามารถเกิดขึ้นมาได้ อย่างเช่นถ้าตาบอดก็จะไม่เห็นภาพ หรือถ้าหูหนวกก็จะไม่ได้ยินเสียง หรือถ้าสมองเสียก็จะจำและคิดไม่ได้ เป็นต้น

ส่วนการที่จิตจะเกิด “ความรู้สึกต่างๆ” ขึ้นมาได้ นั้น ก็ต้องอาศัย “การรับรู้” เกิดขึ้นมาก่อน เมื่อมีการรับรู้ ก็จะเกิด “ความรู้สึก” ตามมาด้วยทันที ถ้าไม่มีการรับรู้ ก็จะไม่มีเกิดความรู้สึกขึ้นมาได้ (ความรู้สึกก็สรุปได้ ๓ อย่าง คือ ความรู้สึกสุข, ทุกข์, และไม่สุขไม่ทุกข์)